

Drömmen som gick i kras. Vätös Alvar Aallon keskustasuunnitelmasta Helsinkiin

Teppo Jokinen

Eva Johansson, Drömmen som gick i kras. Alvar Aaltos centrumplan för Helsingfors 1959–1972. Bakgrund, utveckling och bemötande i en samtida kontext. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2018. 364 sivua.

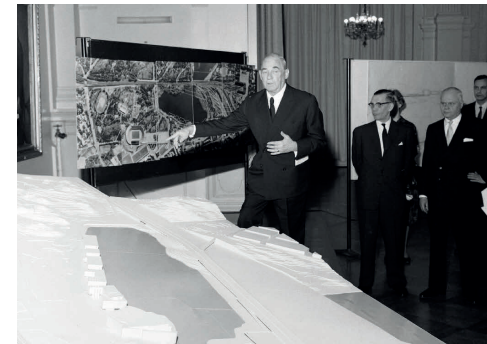
Alvar Aallon Helsingin keskustasuunnitelma 1960-luvulta on yksi keskeisimmistä hänen kaupunkisuunnitelmistaan. Samalla se reitittää suomalaisen kaupunkisuunnittelun lyhyttä mutta monipolvista historiaa. Kuitenkaan alan tähänastinen tutkimus ja sinänsä laaja Aalto-kirjallisuuskaan ei ole yksityiskohtaisesti pureutunut kyseiseen suunnitelmaan ja sen taustaan, tai tapahtumiin, jotka johtivat projektin kariutumiseen. Eva

Johanssonin tuore, Åbo Akademiassa tarkastettu väitöskirjatutkimus antaa aavistaa syyn tutkimusvajeeseen. Mittavan lähdeaineiston käsittävä ja vuosien työn vaatinut uurastus valottaa suomalaisen kaupunkisuunnittelun käytäntöjen muuttumista 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Tuolloin kunnallispolitiikan toimintamallit vaihtuivat eri intressiryhmien ja virkamieskunnan astuessa pontevammin mukaan toimijoiksi samalla kun yksittäisen suunnittelijan (arkkitehdin) autoritaarinen rooli alkoi murentua. Aallon laatima keskustasuunnitelma sijoittui Helsingin Kampin ja Töölönlahden alueelle. Tästä pääosin toteutumattomaksi jääneestä hankkeesta meitä nykypäivänä muistuttaa lähinnä vain yksi rakennus, Finlandia-talo.

Eva Johansson

Drömmen som gick i kras
Alvar Aaltos centrumplan för Helsingfors 1959–1972
Bakgrund, utformning och bemötande i en samtida kontext

Johansson taustoittaa kohdettaan laajasti. Tutkimuksen ensimmäisessä, yli sata sivua käsittävässä kappaleessa hän esittelee lukijalle niin Aallon keskustasuunnitelmille ilmeisiä vaikutteita antaneita tahoja yksittäisistä arkkitehdeista kansainvälisiin kongresseihin samoin kuin tämän aiempia omia keskustasuunnitelmia, Kampin ja Töölönlahden alueen varhempia kaupunkivisioita ja suunnitteluhistoriaa sekä toisen maailmansodan jälkeistä Helsingin keskustasuunnittelua ylipäätään (johon jo liittyi myös Aino ja Alvar Aallon ehdotuksia). Johansson peilaa kansainvälisen modernismin periaatteiden ja erityisesti CIAMin (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne) merkitystä oman tien kulkijaksi nähdyin Aallon toiminnan taustalla. Vasta tämän jälkeen päästään varsinaiseen tutkimuskohteeseen: Toisessa pääluvussa kuvaillaan ja analysoidaan Aallon laatima suunnitelma kun taas kolmannen luvun pääteemoja ovat suunnitelman vastaanotto ja eri tahojen erimielisyydet suunnitelman toteuttamisessa.

Verkalleen vaurastuvassa sodanjälkeisessä 1950-luvun Suomessa Helsingille haluttiin visioida modernia kaupunkikeskusta niin esteettisessä, toiminnallisessa (erityisesti liikennejärjestelyt ja keskustan elävöittäminen) kuin taloudellisessa (Kampin alue kauppakeskuksena) mielessä. Maineekkaalle ja kansainvälistä tunnustusta saaneelle Alvar Aallolle annettiin kaupungin taholta lähes vapaat kädet luoda

Helsingille ”uusi imago”. Arkkitehtonisen esteettisen vaikutuksen luomisessa Aallon suunnitelma poikkesi ajan modernismin pyrkimyksestä ”keskustattoman” kaupungin suunnitteluun, sillä siinä keskitettiin joukko kulttuurirakennuksia Töölönlahden länsirannalle. Tämä, yhdessä Kampin edustalle rakennettavaksi aiotun kenttämäisen ja porrastetun torialueen (Terassitori) kanssa, antoi ehdotukselle monumentaalisen vaikutelman, joka olisi vielä korostunut lähestyttäessä aluetta Pasilasta keskustaan johtavaksi kaavailtua korkealle rakennettavaa autoliikenneväylää (Vapaudenkatu) pitkin.

Aallon ensimmäinen, vuonna 1961 valmistunut ehdotus Helsingin kaupunkikeskustaksi sai lähes hurrin vastaanoton. Suunnitelma hyväksyttiin kahdesti kaupunginvaltuustossa, mikä ei kuitenkaan johtanut sen toteuttamiseen. Eri tahoilta nousi yllättäen kriittisiä kannanottoja. Johansson osoittaa, kuinka samoihin aikoihin esiin nousi kysymys Helsingin metron rakentamisesta koitui lopulta yhdeksi keskustasuunnitelman kuoloniskuksi. Vuosikymmenen lopulla Aalto laati yhdessä poliitikkojen ja virkamiesten kanssa uuden ehdotuksen ja – tilanteen edelleen mutkistuksessa – vielä korjatun ehdotuksen vuonna 1972. Aallon suunnitelma, sellaisena kuin hän sen itse visioi, ei silti koskaan nähnyt päivänvaloa. Miksi?

Tähän kysymykseen, joka on väitöskirjan yksi tärkeimmistä, Johansson hakee vastausta erityisesti

primäärilähteistä kuten lukuisten eri komiteoiden ja lautakuntien kokouspöytäkirjoista ja lausunnoista. Metodisesti hän ensinnäkin tukeutuu tanskalaisen Bent Flyvbjergin käyttämään tapaustutkimusmetodiin (Aalborgin kaupunkisuunnitteluprojekti) ja luotaa menetelmän avulla Aallon suunnitelman esteettisiä, poliittisia ja suunnitteluideologisia syy-yhteyksiä. Työ on vaatinut runsaan detaljimateriaalin tarkkaa läpikäyntiä. Päämääränä on antaa lukijalle mahdollisimman kattava narratiivinen kuvaus keskustasuunnitelman luomisprosessista taustoineen, aina suunnitelman käsitteilyyn ja hylkäämiseen asti, kulloisissakin poliittisessa ja suunnitteluideologisessa kontekstissa.

Toiseksi Johansson soveltaa ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieun kenttäteoriaa (erityisesti käsitteitä *valtakenttä* ja *operatiivinen kenttä*) keskustasuunnitelman ympärille liittyvän verkoston rakenteen selkeyttäjänsä sekä eri intressiryhmien ja niiden toimintojen näkyväksi tekijänä. Kirjoittajan päätelmiä seuraten Aalto menetti seuranneessa yhteiskunnallisessa kehityksessä määräävän asemansa poliittisella ja taloudellisella valtakentällä, mikä lopulta johti suunnitelman alasajoon.

Tapauksen syväluotaus ja sen yhteydessä koottu runsa ja perusteellisesti analysoitu, suurelta osin aiemmin tutkimatonta lähdemateriaalia on tutkimuksen suurin vahvuus. Kuitenkin sen voi sanoa olevan myös sen suurin heikkous. Detaljirunsaus pirstaloittaa esi-

tystä ja tekee siitä raskaslukuisen. Lisäksi perinpohjainen taustaselvittely anastaa itse pääasialliselta tutkimuskohteelta kohtuuttomasti huomiota osakseen. Laajalle yleisölle kohdennettuna julkaisuna tämä kyllä toimii. Väitöskirjaa ajatellen esitystavan tiivistäminen ja asioiden priorisointi olisi terävöittänyt aineistosta esiin nykyistä ytimekkäämmän akateemisen lopputyön. Johansson osoittaa työssään lähdekriittisyyttä, mutta lukijana olisin suonut myös suullisten lähteiden rajauksen ja tulkinnan olevan harkitumpaa.

Tutkimuskohteen ja käytetyn materiaalin laajuutta ajatellen olisi samoin ollut syytä pohtia rajauksen tarkoituksenmukaisempaa määrittelyä. Olisiko esimerkiksi ollut suotuisampaa pitäytyä tiukemmin – jo kirjan otsikossa annetussa – aikarajassa, eikä ulottaa käsitteilyä Aallon kuolemanjälkeiseen ajanjaksoon? Houkutus sisällyttää kaikki mahdollinen yksien kansien sisään lienee ollut ilmeinen. Nimiluettelon liittäminen työhön, mahdollisesti henkilöiden elinvuosilla varustettuna, olisi ollut palkitseva kädenojennus lukijaa kohtaan. Kirjassa käytetty tutkimuskirjallisuus on kattava ja sitaatit ja viitteet ovat pääsääntöisesti asianmukaisesti merkittyjä. Kirjoittaja on hyvin perehtynyt laajaan piirustusmateriaaliin ja analysoinut sitä tarkkanäköisesti, ja hän myös esittelee lukijalle mielenkiintoisia omakohtaisia havaintojaan suunnitelmasta. Vaikka kirjan formaatti ei kaikkialla anna oikeutta piirustusmateriaalin kunnolliselle esittämiselle, elävöittää ja

selventää runsas ja tarkoituksenmukaisesti valittu kuvitus tutkijan sanomaa.

Eva Johanssonin teos on tervetullut lisä Aalto-kirjallisuuteen. Se piirtää seikkaperäisen kuvan tähän mennessä tutkimukselta paitsioon jääneestä Alvar Aallon Helsingin kaupunkikeskustasuunnitelmasta. Lisäksi se on suositeltava teos kaikille kyseisen ajan kaupunkisuunnitteluun liittyvästä päätöksenteosta kiinnostuneille – ei ainoastaan arkkitehtonisten vaan myös ja ennen kaikkea poliittisten ja taloudellisten päämäärien ja valtapyrkimysten toteuttamisen suhteen.

FT, dos. Teppo Jokinen on Berliinissä toimiva vapaa tutkija ja Helsingin yliopiston taidehistorian dosentti. Hänen tutkimuksensa kohteena ovat erityisesti Suomen ja Saksan väliset taiteen ja arkkitehtuurin vuorovaikutussuhteet. Rakennustaiteen historiaan liittyvissä viimeaikaisissa julkaisuissaan hän on käsitellyt erityisesti Alvar Aaltoa, Eliel Saarista ja Gustaf Nyströmiä.

